

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Шлезингер прелази преко Дунава

Саша Радојчић

Да се из Бачке стигне у Толнавску жупанију, мора се прећи преко Дунава. Зато сам најпре отишао до постаје наспрам града Мохача, где је и онда била, као што је и данас, постављена скела. Када сам, рано ујутро, стигао до места на обали одакле скела полази, била се спустила магла, толико густа да се није видело даље од неколико корака. Скелација ипак није одустао од преласка, рачунајући на јак, дебео конопца којим је скела била вођена, као и на снагу и снажљивост своју и својих помоћника. Примео је троја-четвора кола, и неколико пешака, међу којима сам био и ја. Лупнуо је у велико бронзано звоно, што је био знак да његови помоћници, мом погледу скривени, почну да окрећу витло које је повлачило конопца. Да се крећемо, могло се осетити по благом љубању под ногама. И ни по чему другом.

Прелазили смо Дунав, а што се мене тиче, могли смо и летети изнад њега. Овако обмотани магло, невидљиви и неспособни да видимо, изгледали смо као последњи људи на свету, који плове неком од река у подземљу, и у чијим душама се надмећу страх и нада. Било ми је то први пут да прелазим преко неког иоле већег водотока, и био сам узнемирен и уплашен. Можда је и било добро што од магле нисам могао да видим реку и њене обале, јер би ми тај приказ сигурно улио још страха у кости. Иако је на том месту Дунав широк отприлике колико и Сава код Београда, или једва нешто више, ни приближно као у доњем току, пошто прими у себе воде трију великих река, за некога ко први пут у животу прелази са једне на другу његову обалу, њихова удаљеност мора изгледати огромна. Сео сам, наслонен на неки сандук, и снаждио се. Могао сам само да чекам да се овај део путовања заврши, немајући представу да ли ће трајати минутима или можда сатима. Скелација, који је до тада све једнако гласно и сочно црпљао маглу, своје помоћнике, Дунав, па и путнике, којима је пало на памет да по оваквом времену некуда пођу, уместо да седе мирно код кућа и гледају своја посла, приметио ме је онако невесело, пришао ми и рекао, не бој се, соколе, нећемо потонути. Не данас! И затим, када је угледао кутују за виолину коју сам носио, предложио ми је, или можда заповедио, хајде, одсвирај нам нешто. Да заслужиш за прелазак.

Извадио сам полако инструмент, преко воље, окинуо струне два-три пута, да подесим тонове, и приметио, не знам зашто, ни коме сам те речи упутио, да због оволике влаге у ваздуху можда неће звучати добро, превукао гудалом да то покажем и, пошто нико није одговорио ни да ни не, почео да свирам. Не памтим шта сам тачно свирао, али добро знам да је било у сагласју са ситуацијом, нешто меланхолично, у складу са крајем света чијој смо проби присуствовали. Благо и споро сам прелазио прстима по струнама, а још спорије вукао гудало попреко, из широког замаха. Наговорио сам виолину да јеца и плаче, на шта су се путници ућутали и замислили, па је чак и скелација престао да грди све око себе. Тај оштри, груби човек, загледао се некуд у маглу, за трагом звука који је излазио из мог инструмента, можда у сопствену прошлост, и могао сам да се закунем да сам у углу његовог ока приметио сузу. Можда се то само влага из магле скупила на његовом лицу, али мени је драже да мислим да је то била суза. Моја музика делује, помислио сам тада, додирује душе других људи.

Звучи моје виолоне били су праћени једино повременим, тихим бућкањем воде о бокове скеле, и ничим другим. Читав свет се тог јутра умирио и утишао да ме боље чује. Концерт намењен свету који се тек буди. Свирао сам све док се, уз шкрипу и гребање по тлу, фрктање упрегнутих коња и пар тихих узвика путника, скела није зауставила, а скелација, као да није ни затварао уста, уз повике које на мађарском звуче маштовитије и бестидније него на било ком другом језику, викнуо да смо стигли и да пожуримо са изласком. Дobar си био, соколе, рекао ми је на расстанку.

Још много пута сам касније прелазио Дунав, и код Мохача и на другим местима, али не сећам се да сам поново видео тог човека. Да ли је напустио свој опасан посао, да ли га је неке олујне ноћи Дунав прогутало и однео са собом, или је, једноставно, кад му је дошло време, отишао са овога света, па сада помаже скелацијама у подземном царству, виче и грди невољне путнике – то не знам, никада нисам ни питао за њега, а сада жалим због тога. Јер на свој начин, он ме је подржао, међу првима, подстакао ме да свирам у тренутку када нисам ни помишљао на музику, и охрабрио ме, тако да сам наставио пут са главом испуњеном маштаријама о својој блиставој будућности. Повратио сам веру у себе, а то ми је било потребно. Достигао сам најнижу тачку животног пута, и сада сам могао само да се успињем.

До Бонхада ме је повезао својим колима један католички свештеник који је био са нама на скели, и који је возио бурад са вином за парохије у Толнавској жупанији. Имао сам утисак да ми чини ту услугу желећи да буде што дуже у мом друштву, и да са мном разговара. И на њега је моје свирање у магли оставило јак утисак. А када је чуо да сам пошао код великог Рожовељђија како бих свирао у његовом оркестру, почео је да ми се обраћа са „племенити господине“ и „млади господине уметничке“. Таква је аура пратила човека у чији оркестар сам желео да уђем. У мојој свести није постојала могућност да се план који сам сковао изјалови. Неуспех није долазио у обзир. Да, свираћу код Рожовељђија, поновио сам, тоном којим изговарамо ноторне чињенице. ■

ИНТЕРВЈУ: БРАНИСЛАВ НИКОЛИЋ, ЛИКОВНИ УМЕТНИК

Уметност настаје у тренуцима луцидности и малих открића

Скулптура „Облак“, коју је осмислио ликовни уметник Бранислав Николић, који се бави вајарством, сликарством и дизајном, а који је досад своје радове излагао широм земље и у иностранству, биће постављена ускоро у простору Дистрикта у Новом Саду, а, по речима њеног аутора, она својим обликом стилизованог фабричког торња кореспондира са старом индустријском архитектуром овог квартала. Биће то, како нам открива Николић, велика скулптура, висока девет метара, састављена из два дела – „облака“ од теракоте направљеног у уметничком центру „Тегга“ у Кикинди и металног стуба који га држи.

– Биће велики изазов подићи комад од теракоте тежак преко једне тоне на висину од шест метара, али и узбудљиво и, надам се, спектакуларно када се реализује – прича на почетку разговора за „Дневник“ Бранислав Николић.

● У Темишвару је, док је носио титулу Европске престонице културе, приређена важна изложба „Без назива, скулптура после скулптуре“, која је дала релевантан увид у актуелну српску скулптуру на почетку треће деценије 20. века. Описујући стваралаштво представљених уметника, међу којима сте били и Ви, недавно преминули ликовни критичар Сава Степанов је записао да одабрани радови „сасвим адекватно и аутентично одражавају некохерентност света у коме егзистирамо“. Да ли се у том контексту – и, ако је сте, у којој мери – променила поетика уметности Бранислава Николића у последње две деценије, поготово када је реч о скулптуралним објектима намењеним отвореном простору?

– Некохерентност света је оно што га чини занимљивим, а уметност је увек одражавала његову слику. Моја уметност се наизглед мењала у последње две деценије, али у суштини је прати иста идеја. Када сам завршио новосадску Академију уметности и отишао на постдипломске студије у Холандију, тј. када сам се измакао из своје околине, коначно сам схватио шта и како би требало да радим. Од тада се моја идеја о уметности није мењала. Цтрам у свеске које носим са собом и у њих белажем нове идеје без великих претензија. Ти тренуци луцид-

Фотос: Иван Зупанец

ним скулптором. Заиста често конструишем објекте користећи префабриковане, неуметничке, материјале и та техника формално има више везе са архитектуром него са скулптуром. Крајњи производ је, наравно, скулптура, јер су објекти практично неупотребљиви. Веома ми је узбудљива та игра на граници између стварног и нефункционалног објекта и запитаност публике да ли је то уопште уметност.

● Када у радовима користите одбачени материјал, попут врата или прозора, може ли се говорити и о својеврсној „лекцији из посматрања света“ – односно отварању простора промишљања да баш све што нас окружује може бити „и нешто друго“?

– Наравно. Ја радим по цео дан. Стално гледам око себе и смишљам како би неки предмет могао да употребим или преобликујем. Некада га узмем и то урадим, некада сам лењ па се после кајем, а некада једноставно нисам у прилици. „Лекције из посматрања света“ би могао да буде одличан наслов изложбе или предавања. Да ли ми дозвољавате да га некада искористим?

● У једној студији је амерички ликовни критичар Роберт Бојерс записао да за поједине уметнике „флертовање са реализмом“ заправо значи „неповратни губитак надахнућа и енигматичности“. Какав је Ваш став, не само када говоримо о скулптури већ и сликарству али и дизајну, па и архитектури, који такође заузимају важно поље Вашег интересовања?

– Моји радови никада нису били апстрактни. Они увек реалистично представљају моје идеје које су углавном практичне. Не бавим се фактографским описом спољног света, то одавно боље раде фотоапарти, камере, 3Д програми... већ његове делове узимам и користим за стварање нових представа које су мање-више реалистичне. Тако да, вероватно крупним корацима грабим ка „неповратном губитку надахнућа и енигматичности“!

● У биографијама ликовних уметника често самосталне и колективне изложбе прерастају у пуки број а да се мало пахње посвећује самој суштини: због чега је важно излагати самостално а шта доноси учешће и својеврсно самеравање у оквиру колективних поставки. Како Ви гледате на тај феномен, шта Вама доноси једно, а шта друго?

– У последњих неколико година немам велику потребу да излажем. На почетку каријере су ми биле важне изложбе. Сада ми је циљ да што више радим, да остварим што више идеја у било којим условима. Никада нисам сматрао да су галерије и музеји једина места где треба трагати за уметношћу и где се она може излагати. Сада у то још мање верујем. Управо ових дана са колегом Милошем Томићем радим на идеји стварања музеја под називом „(П)уна парк скулптура“ – колекцији пронађених, случајних скулптура, које су створили људи који нису ни били свесни да су створили нешто уметнички вредно. Колекцију би чинили прави пронађени или откупљени објекти и фото и видео документација. Али, ко зна, знајући нас двојицу, можда ова идеја никада и не заживи, а можда је неко за 10, 20 или 30 година пронађе у старим новинама и искористи!

Владимир Бијелић

ности и малих открића су уствари моменти када настаје уметност. Касније, у зависности од могућности, контекста, потребе, изводи неке од тих скица, некада у скулптури, некада у слици, цртежу, фотографији итд. Користим сваку прилику да изведем нови рад, без обзира на то колико су могућности ограничене. Некада су баш ограничења инспиративна, али немам ништа ни против добре продукције.

● Пишући својевремено о Вашој изложби у Музеју савремене уметности у Београду, Бранислав Димитријевић је употребио термин „конструктивни реализам“, истовремено отварајући питање да ли се ради о инсталацији, скулптури или конструкцији. Да ли је у савременој уметности уопште важна форма – и како ћемо нешто звати – или је суштина управо у том брисању граница и истицању у први план идеје, поруке и онога „шта се са уметношћу може урадити“?

– Мени, наравно, није много важна форма. Она је важна теоретичарима који морају визуелне феномене и појаве да сместе у одређене категорије да би могли да их систематизују и пишу о њима. Ја бих волео да побегнем од свих категорија – то би значило да сам веома оригиналан – али када већ неко мора негде да ме смести, драго ми је да ме је Димитријевић сврстао међу конструктивисте или, барем, у наследнике тог правца. То је прилично тачна опсервација, јер ја себе не сматрам класич-

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

По води која је прала ноге, Исусове

Селимир Радуловић (Лагуна)

Нова поетска збирка Селимира Радуловића ода је, како то вели књижевни критичар Драгиша Бојовић, смирењу и духовној хармонији упркос чињеници да овај свет живи у грчу и обликован је болом и немиром: „Чак и кад кроз неколико стихова одјекује песников вапај, читалац је сигуран да ће се из њега родити тријумф, а пред очима створити слика космичке промене, очућавајуће и спасавајуће“... А по речима песника Саше Радојчића, вера је основна реч Радуловићеве поезије, чији оквир се шири, којој није више подтекст толико само Јеванђеље, колико универзалан дијалогски однос човека и Бога. „Оно што вера обећава јесте победа

СЕЛИМИР РАДУЛОВИЋ
ПО ВОДИ
КОЈА ЈЕ ПРАЛА
НОГЕ, ИСУСОВЕ

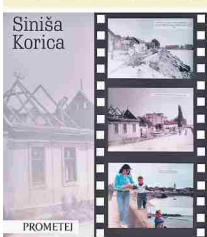
над смрћу - али пре те победе претходно треба победити сумњу, која је такође један од основних феномена човекове свести. Тако Радуловићева песма, крећући се подручјем елементарних односа за које је човек способан, остварује неке од исконских могућности песничства. Да песничка реч буде химна, али и псалм. Да превазилази себе саму и своју тако људску сумњу. И да, после свих сумњи, спокојно чека час када ће се јавити мирни и светли весник”, рећи ће Радојчић.

На плећима јучерашњег света

Синиша Корица (Прометеј)

Сетна, моћна породична сага, записао је о новом рукопису Синише Корице поета Перо Зубац. А по речима издавача Зорана Колунџије, у питању је пре свега добро књижевно дело - лепо писање и још лепши начин приповедања. Он је у овој књизи пре свега видео таленат који се можда мало и (пре)касно уписао у регистратуру књижевности. „Корица полази од примесне сопствене биографије да би у комбинацији приповедног и поетског начина казивања пред нама изазовно аналитички откривао боје социјализма и начина живота у њему. И оно што је најваж- није, не црта их у ружичастим бојама већ онакви какви су били, пуни елана али и сенки, светлости и затамљења, зора и сумрака. Из помало неочекиваног и надасве оригиналног угла пише о слому социјалистичког друштва, у причи о социјализму”, навео је Колунџија.

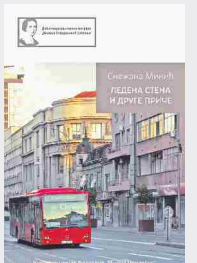
НА ПЛЕЋИМА
ЈУЧЕРАШЊЕГ СВЕТА

Ледена стена и друге приче

Снежана Минић (КЦВ „Милош Црњански“)

Нова збирка песама Снежане Минић објављена је у оквиру едиције „Добитница књижевне награде Милица Стојадиновић Српкиња”. Како оцењује Драгана Тодоресков, ауторка нас у маниру своје поетичке самосвести, већ самим насловом и поднасловом књиге упозорава на то да текстове можемо назвати причама и песмама. „И они заиста то и јесу: прозаиде илити песме у прози. Тако ови хибриди садрже елементе путописа, аутобиографских цртица, дневничких беле- жака, новинских извештаја, мини-есеја, скица за причу, те животописа различитих личности које лирско ја (нараторка) среће или детаље из њиховог живота које нам преноси сазнаје посредним путем”.

Снежана Минић
ЛЕДЕНА СТЕНА
И ДРУГЕ ПРИЧЕ

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ: НИЖЊИ НОВГОРОД (2)

Град облака

Зоран Ђерић

„Њижни ме одмах очарао својом оригиналном лепотом, зидовима и кулама кремља, ширином воденог простора и лугова”, рекао је Фјодор Шаљалин (1873-1938), велики руски оперски певач, чувени бас, који је рођен у Казању, 400 км низ Волгу, од Нижњег Новгорода, али је волео овај град, у њему је упознао своју прву супругу, италијанску балерину Иолу Торнаги (1873-1965). Шаљалин је био пријатељ са Максимом Горким (Алексеј Максимович Пешков), који је рођен у Нижњем Новгороде, 1868, а у родном граду је и умро, 1936. Али се већ тада овај град звао - Горки, и носио је то име све до 1990.

Први пут сам био у Нижњем Новгороде 2019, у зиму, у фебруару. Код нас је та зима била блага, али је у Русији то била „права“ зима, са снегом и температурама у дебелим минусу. Зато сам више времена проводио унутра а не напољу. Ипак, нахватао сам доста хладноће, вејајица и снега, јер нисам могао да избегнем шетњу до Кремља, односно до Нижегородског уметничког музеја. У њему су представљени сви видови уметничког стваралаштва за све периоде развоја националне културе, почевши од древно-руских споменика 14. и 15. века, до краја XX века. Мало даље, у Мињиновој улици налази се Књижевни музеј, који носи име по Максиму Горком, коме је и посвећен значајан део поставке. Следи

Музеј-соба Горког, от- кривена 1971. године, у последњем нижегород- ском стану у ком је пи- сац живео са женом и децом (1902-1904). Изло- жени су бројни предмети, личне ствари, фотографије, рукописи, писма и књиге писца. А једно од најлепших здања Нижњег Новгоро- да представља Дворац Рукавишњикових, чувених трговаца (један од њих је био деда Набоковљеве жене, Vere). Унутрашњи из- глед ни по чему није мањи од спољашње лепоте. Од 1924, када је отворен за јавност, он постаје музеј локалне историје, државни, историјско-архитектонски музеј. Налази се на врху обале Волге, у „парад- ној“ улици, једној од најлепших у историјском центру Нижњег. Са ње се пружа поглед на волжански нагиб, који образује над реком „други спој”. Шетајући овом обалом, са ње се пружа не само панорама на реку у даљни, већ и велика архитектонска здања која дају граду непоновљив облик.

Чињеницу, да Нижњи Новгород има, у просеку, 1.775 сунчаних сати годишње (максимално трајање дневне светлости у јуну је 17 сати и 44 минута), искористио сам за обилазак бројних градских паркова. Александријски парк је у центру историј- ског дела града, на нагибу Волге између две њене обале. То је парк културе и одмора,

споменик је архитектуре, у енглеском сти- лу, тежи ка природности и једноставности композиције. Други велики парк зове се „Швајцарска”. Популаран је, јер се у њему налази велики број спортских терена и стаза за шетњу, трчање, вожњу бициклом, као и дечјих игралишта.

Познато је и да је Нижњи Новгород увек био центар православља. Између бројних храмова, који су изграђени у разним временима, а има их, кажу, више од стоти- ну, налазе се и уникатна здања. Такав је, ре- цимо, Михајло-Арханђеловски сабор, храм који је најпре био дрвен, 1221. године, а по- том од белог камена. Или грандиозни са- бор Александра Невског - трећи по величини православни храм у Русији, по- сле оних Христа Спаситеља у Москви и Исакијевског сабора у Санкт Петербургу. Висок је 87 метара, а постављен је на теме- љима од храстових брвана. Поред њега је 2012. постављен звоник с огромним, чети- ри метра великим звоном.

Како сам љубитељ облака, они су ми од- мах запали за око. У јесен и зиму наоблаче- ње је обично ујутру, а после подне се небо разведри. У пролеће и лето, напротив, ују- тру је ведро, док се према подневу облаци скупуљају, да би до вечери поново нестали. Док сам боравио у Нижњем, имао сам при- лику да гледам те облаке како долазе са ре- ка, Волге и Оке, онда круже над градом, потом древним Кремљом и на крају се губе негде у даљини. Помислио сам, могао бих овај град назвати и Градом облака. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Револуција врлине

„Ерос неизрецивог: промишљања и продори у поетске, уметничке и езотеријске светове”,
Виктор Радун Теон (Интелекта, Ваљево, 2024)

Пише: Сања Перић

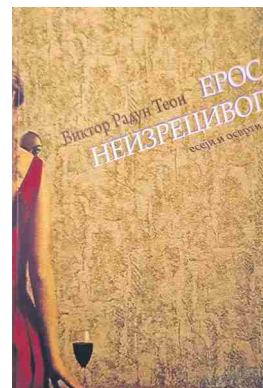
Размах духа као слобода коју писа- ње есеја допушта представља уједно и највеће ограничење за есејисту. О то- ме у предговору својој новој књизи пише новосадски писац, преводилац и професор, Виктор Радун Теон, исту- пивши као ангажовани интелектуал- лац и песник који на узбуљив и критички провокативан начин промишља свет у коме живимо. Тематска ширина и временски распон од античке Грчке, преко хуманизма ренесансе, изазова данашњице и потенцијалне трансху- манистичке будућности, сведоче о размаху духа есејисте, али и о његовој способности да своју мисао дисциплину- је и изрази убедљиво и јасно. Мада форма есеја допушта дуге дигресије, филозофско-експликаторне коментаре и

судбином савременог човека, већ активни учесник у ме- њању тока његове будућности. Фундаментални хумани- зам као универзална филозофска платформа обухвата идеје слободе, једнакости и поштовања људских права, што су данас формулације испражњене од смисла, опа- сно блиске филозофији сведозвољености. Враћање на почетке и суштину хуманистичке мисли показује да ху- манизам у ери трансхуманизма и дигиталне револуције јесте угрожен, али да није и не може бити превaziђен.

Други део књиге већ у називу садржи занимљиву заго- нетку. Наиме, „Поглед поезије на свет” задаје једну друга- чију позицију промишљања о поезији, коју заузима и сам аутор, а то је поглед изнутра, из самог поетског света, а не обрнуто, из света на поезију. И овде је најважнији мани- фест „Поезија као револуција врлине”, који истиче њену активну, револуционарну улогу у мењању друштва. Ис- питување проблема „херметичке” поезије, искушења баналног код савремених песни- ка, и поимање поезије као „најљудскије од свих људских творевина” има, дакле, једну сврху: поезија се мора интегрисати у живот, а не издвојити као апстракција којој се диви- мо, али је не читам. Радун је зато обазрив чак и када је његов језик разбокорен и зано- сан, јер се недвосмислено опредељује да опи- ше тело песме, а не некаку замишљену химери. Ерос у језику нема тако утицај на је- згровитост и прозирност исказа.

на уобличавање своје идеје у једном необич- ном руху какво се ретко среће у нашој нови- јој есејистици: он спаја занос и узвишеност поетског језика са отржењујућим питања- ма актуелних друштвено-политичких и уметничких проблема. Разумљиво, конци- зно и интелектуално подстицајно, његова порука преноси се тако да ерос неизрецивог постаје ерос изреченог, а језик простор осва- јања слободе.

Књига садржи четрнаест есеја и подеље- на је на три дела: „Интелектуалац, хумани- зам и слобода”, „Поглед поезије на свет” и „Превратници”, при чему последњи део на извесан начин представља отелотворење раније изнетих идеја у личностима и миси- јама Езре Паунда, Алистера Кроулија и Дејвида Боувија. Први део даје кратку историју модерног хуманизма уз преглед развоја хуманистичке мисли и темеље хумани- стичке филозофије. Оваква врста синтезе, са нужним симплификацијама сложених историјских процеса, обично носи са собом ризик од примедбе да је читаоцу све то познато. Неопходност овакве подлоге оправдава се „Манифестом фундаменталног хуманизма”, чиме аутор показује да није само мислилац који контемплира над

и свестрано стваралаштво, он их приказује као људе с не- вероватном способношћу преображаја, не у смислу флу- идности која неретко одликује одсуство идентитета модерног човека, већ у складу с ренесансном идејом о пре- вазилажењу властитих ограничења. На тај начин књига Ерос неизрецивог заокружује се у хуманистичкој визији човечанства које се уметношћу, љубављу и врлином, а не кроз наметнуту трансхуманистичку „надградњу”, непре- стано мења, преображава и исцељује. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Оне којима се враћамо

Пише: Ђорђе Писарев

Истински љубитељи књиге, они којима је читање не само забава, него и страст и потреба, повремено враћају време уназад и изнова ишчитавају већ давно "поједене" књиге. Не све, наравно. Готово да би се могла сачинити општа класификација и књиге којима се враћамо могле поделити по групама. На пример, лична бестселер листа на којој би се нашао можда и најбољи, а сигурно међу најчаробнијим романима 20. века, Булгаковљев "Мајстор и Маргарита".

Па онда "Велики Мон" Фуријеја, "Уска врата" Андре Жида, Борхесове "Маштарије" и Кортасарове "Школице". Могла би то да буде и листа "класичнијих" дела за којима се читалачка глад буди сваких неколико година, обично лети, када се време рашири и успори и остави довољно простора да се онај који чита посвети само себи: Штајнбек са "Зимом нашег незадовољства", Толстој са "Аном Каренином", Џејн Остин са "Гордошћу и предрасудама" – а опет неко више преферира "Разум и осећајност" – Кафка са својим причама (ах, зачудна лепота "Сеоског лекара" или "Уметника у гладовању"), Рилкеови "Записи Малтеа Лауриса Бригеа", "Сентиментално васпитање" Флобера, па чак и "Вашар таштине" Такерија, а да романи величанственог мајстора Чарлса Дикенса и не споменимо ("Оливер Твист", "Прича о два града", "Божићна прича").

Још једна категорија књига којима се враћамо свакако би била она у којима се појављују ничим изазвана дела која су нас једно опсенила, и никада више њихова магија није престала да делује на нас: "Соларис" Станислава Лепе, "Човек у високом дворцу" Филипа К. Дика, "Френи и Зуи" Селинцера, Саројанове приче, "Бели хотел" Д.М. Томаса, као и велики бестселери којима време није нашкходило: "То сам ја, Едичка" Лимонова, "Изгубљен у Америци" Сингера, "Блага је ноћ" и "Велики Гетсби" Френсиса Скота Фицџералда, Форстерова "Соба с погледом" и "Пут у Индију", наравно и романи Хемингвеја, Томаса Мана...

Дакле, зашто им се враћамо?

Зато што је прича првим читањем постала наше власништво, наше сећање. Зато што покушавамо да се, захваљујући њој, опет и изнова радујемо и осмехујемо, а понекад и плачемо. Зато што вољеној књизи покушавамо да помогнемо откривајући понеки нови

слој, детаљ, значење које нам је промакло код првог читања. Зато што покушавамо, са дубоком носталгијом, да направимо репризу: да још једном обновимо једном већ доживљену магију.

Све се то дешава са причама које постају – које су постале – наше: баш као што су наши животи испарцелисани и утврђени темељима сачињеним од успомена и снова и вољене књиге одређују нашу прошлост, садашњост и, наравно, будућност. Поновно читање је попут ресетовања компјутера који се мало загушио, блокирао, па за поновни рад морамо да кренемо испочетка.

Осим уобичајених, проверених књига које нас нападају са наших прашњавих полица где обитавају мање – више заборављене, имамо ту срећу да нас, као ињекција адреналина, погоде оне књиге у које смо некада били понајвише заљубљени. Мали бисери без којих би наше читалачко искуство било делимично без обзира што се трудимо да, током низа година, откријемо све оно што, као, ваља и мора да се прочита.

Па, зар фасцинантни Александар Грин није био откриће, неочекивани ударац у плексус који се није могао спречити? Фантастична атмосфера "Пацоловца", хорор новеле која се током грозничавог читања претвара у фантастичну бајку, у причу о усамљености, па потом и у љубавну сторију, која надрашта искуства самог писца, читалаца, представља неочекивани упад у рационални свет књижевности (нема тог генјалног критичара који би аргументима, логиком и анализама успео да појасни зашто она делује тако опсеђујуће на сваког ко се превари да је узме у руке не схватајући да ће морати да је ишчитава изнова сваких неколико година како умирио зависност која је јача од дејства дроге. Шта рећи за реалну фантазмагорију Конрада Ајкена "Господин Аркуларис" у којој су спојени љубав и страст, жеља за животом, умирање, путовање као сан и читање ка Бетелгеизи као симболу лепоте и вечности? А шта тек рећи за једну од најлепших љубавних прича у историји књижевности коју је неким провиђењем и чудом исписао Јенсен?

Изнова и изнова читати фасцинантну књигу уме да буде пријатно, али је оно и неминовно, баш као што изнова и изнова годинама слушамо музику који нас је једном окупирао. Важно је повремено пробудити заборављене страсти јер ће то од нас, временом отврдили од тешкоћа и проблема свакидашњег живота, понови начинити исправна, осетљива и емотивна људска бића. ■

КОМПОЗИТОРСКО СТВАРАЛАШТВО РАЈКА МАКСИМОВИЋА (1935 - 2024)

Музиком испричана повест

Пише: Ира Проданов

Уметност је игра скривалица, истиче Јансон у својој *Историји уметности*, у којој онај који тражи никад не зна шта тражи док га не нађе. Трагање за одговарајућим обликом, бојом или „збирком“ звукова је пут уметника чије је делање одраз времена у којем живи. Управо се тако може разумети и стваралаштво уваженог српског композитора Рајка Максимовића (1935 – 2024). Кроз његов опус, наине, прати се уметничко „гибање“ читаве једне епохе на територији најпре југословенског, а потом српског простора, од авангардних експеримената шездесетих, до повратка традицији у контексту постмодернистичког израза.

„У току мог стваралачког века, мој стил се много мењао“, истакао је једном приликом у интервјуу за Интернационалну хорску федерацију Рајко Максимовић. „Кад сам дипломирао 1961. године, био сам знатичељан да сазнам шта се догађа у свету па сам шездесетих припадао такозваној авангарди у Србији. Користили смо

кластере, писали алеаторичку музику, истраживали атоналност...“ Међутим, младалачки занос иновацијама, временом уступа место зрелијим трагањима, пре свега за сопственим коренима. Да је то тако, Максимовић показује својом шестоставачном епском партитом „Кад су живи завидели мртвима“, за хор и мали оркестар, у којој, премда и даље у оквиру авангардног израза, израња потреба да се исказа нешто утемељено на сопственој култури.

Први пут у свом опусу, овај аутор заодева средњовековне српске текстове у музичко рухо. Већ и само звучање тог архаичног штива, које сведочи о једном мучном времену на нашим просторима, врста је музике по себи. „У многим случајевима, древни текстови су сами по себи креирали мелодијске линије“, сећа се Максимовић. То да је звук неког језика сам по себи привлачан, истакао је још Стравински, подвлачећи важност звучања, а не само значења речи које је користио у свом стваралаштву. Сличан став имала је и српска композиторка Љубица Марић пишући своје „Песме

простора“. Почевши од поменуте партите, Максимовић урања у свет српске историје и драматична збивања у њој оживљава пре свега у својим вокално-инструменталним делима. У оквиру тог националног усмерења настаје „Почетак буне против дахија“ – драмски ораторијум за глумце, децу и мешовити хор и оркестар према

истоименој поеми Филипа Вишњића (1978).

Следе „Тестамент Петра Петровића Његоша“ (1986) за бас, хор и оркестар, „Пасија светог кнеза Лазара“ (1989), написана поводом 6 векова од Косовског боја, за наратора, солисте, два хора и оркестар и коначно, „Искушење, под-

ХОМО ПОЕТИКУС

Шум

Снежана Николић

Између тонова и шумова у срцу нема суштинске разлике – прочитала сам то у једном медицинском приручнику који сам затекла у фиоци после усељења. Сваки пут сам отварала страну срца. И брзо га затварала, то је попут враћања глагола у инфинитив: бити у основном облику пружа осећај сигурности.

Напољу је шумило срце.

Шум у комуникацијском каналу настаје услед претеране редундансе што онемогуђује саму поруку.

И ова реченица је шум. Не треба заборавити да на крају те Јакобсонове схеме није учрвана потреба примаоца да и шумове претвара у поруке. Та потреба се углавном назива љубављу и не тако лоша метафора била би: *љубав је олистали шум.*

Срце

је као и птица – реч која се налази на срамном попису превише коришћених речи у српској поезији: *Срце, ти си излистано.* Одређене речи тако напуштају језик, али из њих не престаје да истиче првобитна боја: *Црвено сам и непрецизно.*

Између тонова и шумова нема суштинске разлике. Између тонова и шумова је плутало срце:

- а) почетак потопа
- б) тренутак у ком живот постаје могућ

виг и смрт светог Петра Коришког“ (1994). Сва ова капитална дела, постмодернистички су ослоњена на тоналност и полифоне технике барокне епохе, с једне стране, и на најсавременије елементе музичког језика у тренутку када су настајала, с друге. И сва она су на неки начин скренула пажњу публике и критике на наше средњовековно наслеђе које је овај композитор поново учинио видљивим широј јавности. „Молитва Лазарева“ у Пасији – како аутор сам истиче – у време кад је одјекнула на Газиместану 1989. била је готово откриће. Ретко се у уметничкој музици могло чути нешто што подсећа на аутентично православно црквено певање у то време у нас.

Стваралачки пут Рајка Максимовића одсликава динамику развоја српске уметности друге половине 20. и почетка 21. века. Авангардни почети и постепена надоградња традиционалним музичким елементима, учинила су његов опус све пријемчивим за аудиторијум. Овај аутор је, наине, више пута подвукао да је за њега „комуникацију с публиком императив стварања“. Вођен тим императивом, Максимовић је иза себе оставио нека од најзначајнијих дела српске музике. ■

УЗ ОДЈАЗАК ЛЕГЕНДАРНОГ БИЛА ВАЈОЛЕ

Хуманизам, ренесанса и видео траке

Пише: Јасна Јованов

„Стигао је у Фиренцу како би радио на целини која ће касније постати најзначајнија претходница интернационалног видео арта, о чему нисмо ни сањали док смо с ентузијазмом радили с уметницима који су данима боравили у фирентинском атељеу,“ описала је касније Марија Глорија Конти Бикоки стваралачке почетке Американца италијанског порекла Била Вајоле у Фиренци, између 1974. и 1976. У ренесансној палати породице Конти Бикоки у улици Рикасоли, број 22, Бил Вајола је заједно с групом следбеника започео уметничко деловање које ће, под називом l'art/tapes/22 постати део светске уметничке баштине. Тадашњи радови разликују се од новијих по примењеној технологији, али суштински следе концепт зацртан у то пионирско време: да у свакој теми одговори на универзална питања људског постојања, настоји да открије тајну настанка живота, сложене путеве људске egzистенције, погрешне потезе и заслужене казне, трошност и крхкост живота и неминовност његовог краја. Човек, људско тело или лице је главни актер смештен у симболиком испуњеном окружењу и супротстављен силама и снази природе: води и ватри, светлости и тамни, циклусу живота, смрти и поновног рођења.

Вајола је рођен 1951. у Квинсу, а студије уметности је завршио у Сиракузи, где су с њим студирали први кустос видео арта Дејвид Рос и уметници Нам Џун Пајк и Питер Кампус. Каснији уметнички рад преплитао се с обиласком различитих дестинација у свету посебно повезаних с мистичким и древним религијама – мада је он сам био атеиста. Током боравка у Мелбурну 1977. упознао је и животну сапутницу и највернију сарадницу Киру Перов.

И након фирентинске етапе Вајола је инспирацију тражио у уметничкој баштини коју чува овај град, бавећи се темама његове богате ренесансне прошлости, али и делима осталих великана европске ренесансе. Речит пример ове привржености ванвременским принципима човекове egzистенције дала је изложба приказана у ексклузивном изложбеном простору фирентинске Палате Строци 2019. Поставка коју је назвао *Електронска ренесанса* биле је нека врста ретроспективе, у коју су укључени и Вајолини први радови и новија остварења која реинтерпретирају слике чувених фирентинских мајстора. Ова ретроспектива уједно је била увод у последњу изложбу одржану 2021. у Музеју Пушкина у Москви. О поштовању којим је Фиренца узвратила за његов рад говори и Вајолин аутопортрет изложен у Галерији портрета у Вазаријевом коридору.

Окружење у ком је изложба смештена, PIANO mobile Палате, допринело је успостављању дијалога између савременог израза и класике. Вајолино оживљавање слике

прати и музика која представља још једну преокупацију овог аутора. Као целина, његов опус се у великој мери ослања на циклус Христових мука (Passion), а један од „уводних“ радова је видео назван *The Greeting* из 1992. године (намерно на енглеском): инспириран сликом Јакопа Понторма *Визитација (Сусрет Марије и Јелисавете)* из 1528–29. Видео започиње с две женске фигуре несумњиво повезане специфичном блискошћу; прилази им трећа и поздравља се с једном од њих, па четврта, следи међусобно упознавање, све у изузетно успореном покрету где лагани поветарац покреће тканину њихове одеће и сугерише ненаметљив али веома јасан говор тела.

Вишеструкост присутна у многим Вајолиним радовима, намеће се и у *Израњању*, заснованом на Мазолиновој *Ливети* – Христов гроб из којег његово самртничко бледо наго тело израња из воде која се излива из гробнице и дочекују га две свете жене, Марта и Марија, истовремено је и слика мистичног рођења, крштења, али и прихватања дављеника. Вајола своје оживљене слике заснива и на цилусу Сандра Ботичелија који интерпретира причу из Бокачовог *Декамерона*, на Микеланђеловим фрескама и скулптурама, сликама Паола Учела, Луке Кранаха, Дирка Баутса.

Његови радови приказивани су и налазе се у фондовима најзначајнијих светских галерија и музеја, а посебан курјозитет представљају два остварења која је као сталне инсталације урадио за цркву Светог Павла у Лондону: *Мученике* (2014) који би се могли уврстити у циклус *Пасије и Марију* (2016), као прве видео радове икад постављене у некој Англиканској, а сасвим сигурно и било којој другој цркви у свету. Непрекидно испитијући границе медија, урадио је и видео игру *The Night Journey* – о потрази за просветљењем. Коначно, уметничка пракса видео арта Била Вајоле и следбеника указала је на болну чињеницу о рањивости уметничке баштине настале у другој половини двадесетог века. На конференцији под називом Futuro Contemporaneo, одржаној у Венецији 2006, учесници су упознати са сложеним процесом реставрације циклуса l'art/tapes/22 – видео трака међу којима су и Вајолини рани радови, који се чувају у архиву Венецијанског бијенала. Њихово враћање у живот представља још један вид ренесансе коју би Бил Вајола вероватно интерпретирао у неком будућем раду, да његово земаљско постојање није прекинуто 12. јула ове године у његовом дому у Лонг Бичу, Калифорнија. ■

Путовање по сећањима: Будва

Пише: Александар Милосављевић

После тачно 45 минута лета, и претходно два сата чекања на београдском аеродрому да буде објављен нови термин полетања, авион је започео да кружи над морем. Био је то поуздани знак да ћемо се ускоро приземљити у Тивту. Често сам слетао на тиватски аеродром, али безмало по правилу циљ је била Будва.

И сада тамо путујем. Из фестивала Град театар позван сам да на Тргу пјесника говорим о књижи драмске уметнице Варје Ђукић. Наслов је *Сан на јави: о театру с овог краја свијета*, а ја сам уредник издања. На Варјин позив, пре више од две године почели смо рад на књизи, договорили се о структури књиге, ко ће да пише о овој глумици, редитељки и списатељици, чија је подгоричка књижара „Карвер“ одавно постала регионални културни центар, а онда смо започели серију дијалога од којих је настао централни део књиге. На подгоричкој промоцији књигу су хвалили они у чији суд

ја, копродуцент, а са представама Српског народног, драмским, оперским и балетским, често смо походили Будву. Тамо смо оснивали националну секцију Института за медитеранске позориште, док смо били у истој држави правили планове и стратегије развоја домаћег театарског живота, маштали да се и други градови претворе у театар...

Колико сам само важних представа гледао у Будви, колико значајних уметника и теоретичара упознао, с колико њих разговарао и дружио се... Све ми ово прилази кроз главу док слећемо у Тиват. На аеродрому ме чека Ненад, љубазни шофер Града театра, и одмах каже да не зна кад ћемо стићи до будванске „Словенске плаже“, где сам смештен. Јер, на магистралу је гужва. Лет до Тивта је трајао један сат (без она два која су отпала на кањашење полетања), а од тиватског аеродрома до Будве смо путовали читав сат. Некада сам ову дистанцу прелазео за пола сата, а сада се колона возила протеже од Тивда до Будве. Ненад срећом, зна прецизно.

Две или три године нисам био у „Словенској плажи“ и видим да је хотелски комплекс реновиран па је сада поново постао градић покрај Будве. Дивно медитеранско растиње уоквирује двоспратне калете са дворштимна која су оазе зеленила, тишине и spokoја. Ту су мали кафићи, ресторани, базени за оне које мрзи да се гурају на плажи... Идила!

Имам поверење, но најзначајније ми је што је задовољна Варја. Сад ћемо о монографији, а заправо више о нашем схватању театра – што је, уосталом и пресудни разлог зашто ме је Варја позвала да правимо књигу – разговарати у Будви.

Нити први пут насупам на Тргу, нити је сам сада први пут на Фестивалу. За Град театар сам везан од његових почетака. Истина, на прва издања фестивала нисам долазио, али сам из Суботице, као сарадник Позоришта Гледалиште Театар) био део фестивалске логистике. А онда ме Брана Лијешевевић, тадашња директорка Фестивала, позвала да сарађујемо. Од тада, од средине 90-их година прошлог столећа, у Граду театру сам био уредник издања, консултант селекторке (Бране, наравно), водитељ програма и трибина, члан фестивалског жири-

но за оне које мрзи да се гурају на плажи... Идила! Но, променило се све остало око „Словенске плаже“. На некадашњем месту рекреације Фестивала, наомак Старог града, сада је хотел. Не покушавам да избројим с колико звезда је категорисан. Нема више ни ресторана „Сунце“, у чијој је башти Феликс Пашић својевремено усталичио своју „канцеларију“ и писао фестивалске монографије. Хотели су стигли до саме ивице асфалтиране стазе која повезује „Словенску плажу“ и Стари град. Ова стаза уједно одваја „континентални“ део Будве од плаже. Истина, и с оне друге стране, између стазе и плаже, одавно су изникли киосци брзе хране, диско-клубови и ресторани... Где ли ће још да зидају будвански неимари? Можда у самом мору. А где је ту град – театар? Видећемо. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Džejms Norberi

Мачка и зен

Џејмс Норбери (Лагуна, 2022)

Реч критике

„Мачка и зен“ је богато илустрована књига о мачки која путује у потражи за просветљењем, писана у духу јапанских зен прича. На страницама књиге највише простора заузимају илустрације – пратећег текста је углавном веома мало, или је тако позициониран да доминирају празнине, призивајући и на овај начин препознатљиву јапанску естетику. Постоји занимљива магија у томе што је књига дизајнирана тако да се непрекидно брзо листа; сталним окретањем страница, после неког времена читалац и нехотице постаје свестан самог чина читања, претварајући покрете који се понављају у неку врсту физичке медитације која се надовезује на тему књиге.

Норберијеве илустрације су сјајне – од оних које прате традицију стилизованог европског цртежа (попут оних на првим страницама, које подсећају на упечатљиве екслибрисе), преко комбинација европског цртежа и јапанског, све до емулације јапанских шму-е графика, у којима меланхоличним мастиљавим пејзажима лутају његови необични јунаци – мачке, тигрови, зечеви и мали змајеви.

Норбери је првенствено илустратор, и у овој топлој књизи текст је ипак слабија страна. Мада у причи о мачки која тражи просветљење постоје шармантни делови који уз пратеће илустрације заиста долазе до изражаја (попут сцена у којима малечни змај испусти чудесни драгуљ на своју ногу), Норбери је далеко од поетичног недрезализма какав карактерише рецимо Телехенове приче о животињама. Тележен, који чак ни не полази од филозофије и поетике зена, описујући са пуно нежности најобичнију свакодневицу у којој су јунаци животиње, претвара своје приче и неосетно у параболе које није лако откључати, остављајући назнаке дубоких одговора управо у празнинама текста. С друге стране Норбери који се директно ослања на зен будизам, повремено заборавља да је његова суштина управо у неизреченом, па његови мали јунаци често претерано објашњавају и декларишу ствари једни другима, сасвим у духу западњачког прагматизма.

Настаја Писарева

Цитат

У трави је угледала древну корњачу, завучену у оклоп.

Корњача је полако извукла главу. „Здраво“, каза Мачка. „Ово место је предивно.“

„Било је“, рече Корњача. „Али додијали су ми ови вишањци и досадила су ми непомична језера, непрестано жуборење потока и упоредо хујање ветра у лишћу. Зграда се никад не мењају и сваки дан доноси исто сунце и кишу и облаке... и тако из дана у дан... из дана у дан.“

„Уморна си од живота“, каза Мачка. Корњача је климнула главом. „Уз мало среће, куцнуће и мени час, па ћу напустити овај досадни свет.“